

SEDMÁ SEMINÁRNÍ HODINA
Stuttgart, 28. srpna 1919

Cvičení výslovnosti. Příklad vyučování pro 12. - 15. rok: Dějiny od 11. do 17. století. Subjektivní prvek v dějepisectví: Tacitus, Treitschke, Herman Grimm, Macaulay, líčení Luthera podle různého církevního zaměření. Křížácké války, jejich příčiny a cíle, překážky a neúspěchy. Ranke, Lampecht, Treitschke, Tacitus, Rotteck. Jak přistupovat k přehnanému horování pro učitele.

Rudolf Steiner

Rudolf Steiner. Dnes si zkusíme jedno cvičení, které je určeno k tomu, aby trochu prodloužilo dech.

Cvičení:

A cíl už znej
zkus doufat
a zkus toužit
a bouřit
vůli vést
až k výšinám
jenom výš a blíž
a blíže
vést ji z bídy
co vítěz
z bídy v chvíli
k cíli

Toho, čeho byste měli dosáhnout, dosáhnete jenom, když budete správně oddělovat řádky. Tak dostanete dech do správného rytmu. V tomto cvičení jde o to provádět hlasový tělocvik, aby se tím reguloval dech.

Musíte se pokusit o to, abyste nemluvili rozkřapaně, nýbrž dostali do hlasu tón; nabírat hlas hlouběji z hrudi, pronášet samohlásky co možná plně, aby zmizel plechový zvuk. - V Rakousku mají všichni plech ve hlase. Víc zakulacovat hlas.

Před každou řádkou, jak jsou nahoře odděleny, by se měl dech dostat vědomě do pořádku. Slova napsaná pohromadě je třeba také číst v souvislosti.

Četba z Lessingovy bajky:

Kůň a býk

Na ohnivém koni cválal hrdě smělý chlapec. Tu zvolá na koně divoký býk: „Hanba! Nedopustil bych, aby mě ovládal chlapec!“ „Já ano“, na to kůň, „vždyť jaká by to měla být pro mě čest, shodit chlapce?“

Rudolf Steiner (když všichni přečetli tuto bajku): Když jste to teď už slyšeli tolikrát, budete mít patrně pocit, že to je napsáno tak, jak už se v 18. století psaly bajky a mnohé věci. Člověk má přítomný pocit, že nebyly dovedeny do konce.

Rudolf Steiner (čte bajku ještě jednou a dodává): Dnes, ve 20. století, bychom tu bajku mohli doplnit asi takto:

„Leda býčí čest! A kdybych si chtěl získat čest tím, že bych si postavil hlavu a zůstal stát, nebyla by to čest hodná koně, ale osla.“

Tak by se to zakončilo v dnešní době. Pak by si děti také hned všimly, že je trojím druhem cti: jedna pro býka, jedna pro koně a jedna pro osla. Býk, ten by shodil, kůň nese chlapce klidně dál, protože to je rytířské, osel se jankovitě zastaví, protože v tom vidí svoji čest.

Rudolf Steiner: Chtěl bych dnes nejprve shromáždit materiál pro zítřejší didaktickou hodinu⁶⁾, protože zítra se zaměříme především na zkoumání věkových stupňů mezi sedmým a čtrnáctým, patnáctým rokem. Dnes půjde o to prohodit leccos, co by pro vás mohlo být jakousi směrnicí. A k tomu, co vám dnes poskytnu jako jakýsi návod, nebudete pak už muset dodat nic, než že vezmete do ruky některou běžnou příručku a doplníte si z ní jednotlivé skutečnosti, které patří k tomu, o čem dnes budeme mluvit. Půjde dnes o to, že bychom měli hledět mnohem méně na to, abychom měli pohromadě co možná všechny věcné vědomosti, a mnohem více na to, abychom v sobě co nejoddaněji pečovali o ducha takového vyučování, které v sobě chová síly budoucnosti.

To, o čem dnes budeme mluvit, bude se týkat, jak uvidíte, těch nejstarších dětí, které budou navštěvovat naši školu.

A tak bych chtěl s vámi mluvit o tom, co souvisí s evropským kulturním vývojem asi tak od 11. do 17. století. Nesmíte ztratit ze zřetele, že probírání historických věcí s dětmi, a nakonec více či méně i s dospělými, vždycky musí obsahovat subjektivní prvek. Snadno se řekne, že při dějepisných výkladech nemáme do dějin vnášet pouhá mínění a subjektivní ideje. Vyžadovat se to dá, ale splnit to nejde. Vždyť si vezmete jakýkoli úsek dějin v jakékoli oblasti; budete muset přinejmenším skutečnosti nějak seskupit, buď sami, nebo když skutečnosti leží dále v minulosti, pak bývají už seskupeny, protože je jiní takto seskupili. Dejme tomu, že budete líčit ducha starých Germánů, tedy si vezmete k ruce *Tacitovu* „Germanii“. Jenomže Tacitus byl duch velmi značně subjektivní. To, co snesl dohromady, to už do velmi značné míry nějak seskupil. - Nesmíte si dělat naděje, že si s dějepisnou látkou poradíte jinak, než že provedete subjektivní seskupení skutečností buď sami, nebo je převezmete od jiných.

6) R. Steiner má na mysli 8. přednášku z GA 294.

Vždyť si to zkuste jenom ujasnit na příkladech. Podívejte se na několik příkladů z literatury:

Treitschke sepsal „Dějiny Německa v 19. století“ o mnoha svazcích. U *Hermana Grimma*, který byl přece taky schopný pozorovatel, vzbudily nadšení; úděs vzbudily u mnoha příslušníků Dohody⁷⁾. Ale pročtete-li si *Treitschkeho*, budete mít ihned pocit, že právě jeho přednosti se zakládají na silně subjektivním zabarvení toho, jak seskupuje skutečnosti. V dějepise přece záleží na tom, aby ten, kdo píše o dějinách, měl úsudek o hnacích silách a o těch působících mocnostech, které se v nich uplatňují. A věc je taková, že někdo má úsudek zralejší, někdo jiný méně zralý; a ten by proto neměl vůbec o ničem usuzovat, protože nechápe nic z působnosti příslušných hnacích sil. Ten druhý bude právě v tom případě, že bude mít dobré subjektivní úsudky, líčit postup dějin velmi dobře.

Herman Grimm vylíčil *Fridricha Velikého*, *Macaulay* vylíčil rovněž *Fridricha Velikého*. Ale z *Macaulaye* člověk získá dokonale pozměněný obraz *Fridricha Velikého*. Herman Grimm pojal dokonce svou stať jako jakousi recenzi stať *Macaulayovy*, a ze svého hlediska se vyjádřil, že *Macaulayův* *Fridrich Veliký* „je strnulý obličej anglického lorda se šňupavým tabákem u nosu“. Rozdíl je jedině v tom, že Herman Grimm je Němec 19. století, a *Macaulay* Angličan 19. století. A ten, kdo bude obojí posuzovat jako někdo třetí, by byl vlastně velice úzkoprsý, kdyby považoval jedno za správné, druhé za nesprávné.

Tak bychom mohli volit ještě mnohem drastičtější příklady. Mnozí z vás vědí, jak je v běžných učebnicích dějepisu líčen *Martin Luther*. Udělejte si někdy ten pokus a pročtete si totéž v katolických dějepisných příručkách, poznáte *Martina Luthera*, jakého jste doposud ještě nepoznali! Když si to pročtete, budete na rozpacích, budete-li chtít tvrdit, že rozdíl je v něčem jiném než v tom, co vyplývá z různých hledisek. Jenomže právě učitelé budoucnosti budou muset překonat hlediska tohoto druhu, pocházející z národní nebo církevní příslušnosti. Proto musíme tolik usilovat abychom učitelstvo postavili na stanovisko, že je třeba si tvořit představy o světě se srdcem dokořán otevřeným. Z tohoto hlediska se nám také naskytne volný výhled na historické skutečnosti, a budeme je seskupovat tak, že budeme žákům tlumočit skutečná tajemství vývoje člověka.

Máte-li tedy tlumočit žákům něco o kultuře od 11. do 17. století, vylíčili byste jim průběh první, druhé, třetí křížové výpravy. Jak se ta křížová tažení postupně rozplizla a nedosáhla toho, čeho jimi mělo být dosaženo. Vylíčili byste ducha *askaže*, který tehdy procházel velkou částí Evropy; jak ze zesvětštění církve, nebo aspoň v souvislosti s tímto zesvětštěním církve vyvstávaly všude postavy jako *Bernard z Clairvaux*, plné vroucí zbožnosti, takové zbožnosti, že na své okolí působily dojmem divotvorců. Pokusili byste se seznámit se z některé příručky se životopisy takových postav a vykreslit je žákům co nejživěji, a pokusili byste se rozdmýchat takového živoucího ducha, z jakého se vyvinuly ony pro tehdejší dobu mohutné výpravy do Orientu. Museli byste vylíčit, jak tehdy došlo k výpravám

7) Dohoda: za 1. světové války vojensko-politický blok Velké Británie, Francie a Ruska, k němuž později přistoupily ještě další státy.

z iniciativy *Petra Amienského* a *Waltera z Habenichtsu*; potom k tažení *Godefroi z Bouillonu* a některých jiných.

Potom vylíčíte, jak se tyto výpravy daly do pohybu směrem na východ a jak ohromné spousty lidí často zahynuly, než dorazily do Orientu. Určitě budete moci třinácti- až čtrnáctiletým chlapcům a dívkám vylíčit, jak se tyto výpravy sestavovaly, dávaly do pohybu a jak se šinuly neuspořádaně na východ, a jak vlivem nepříznivých poměrů, ale také proto, že se musely prodírat cizími národy, přišlo mnoho lidí o život.

Pak budete muset také vylíčit, jak ti, kteří dorazili do Orientu, zpočátku dosáhli jistých menších úspěchů. Vylíčíte úspěchy *Godefroi z Bouillonu*, ale ukážete pak, jak vzniká protiklad mezi křižáky z následujících výprav a řeckou politikou. Jak národy Řecka začínají žárlit na činy křižáků a cítí protiklad mezi tím, co chtějí křižáci, a tím co zamýšleli s Orientem oni sami; jak Řekové chtěli v podstatě zahrnout právě tak zájmy Orientu do sféry svých zájmů jako křižáci do svých. Prosil bych vás, abyste vylíčili co nejnázorněji, jak se pozvedá odpor Řeků proti tomu, co chtějí křižáci.

Pak bych řekl, že byste měli vykreslit, jak ti bojující křižáci, místo aby bojovali v Orientě proti východním národům v západní Asii, začínají bojovat mezi sebou; jak samy evropské národy se štvou proti sobě navzájem, jak jmenovitě Frankové a národy, které s nimi sousedí, se zase dostávají do sebe pro nároky, které uplatňují na kořist a dobytá území, a bojují navzájem proti sobě. Křížové výpravy vzešly z horoucího nadšení, ale duch nesvornosti se zmocnil účastníků výprav, a nadto ještě vystoupil protiklad mezi Řeky a křižáky.

K tomu všemu se přidal protiklad, který se uplatňoval stále více, mezi církví a rozvětvenou světskou mocí, právě v období křížových výprav. A snad nebude zbytečné, když už děti si budou moci uvědomit něco, co je pravda, co však bylo zastřeno tendenčním dějepiscem ve všech podstatných bodech. *Godefroi z Bouillonu*, vůdce první křížové výpravy, zamýšlel vlastně dobýt Jeruzalém z toho důvodu, aby vybudoval protiváhu proti Římu. On ani ti, kdo ho provázeli, to neříkali ostatním veřejně; ale v srdci jim zněla výzva:

Jeruzalém proti Římu! Říkali si: Pozvedněme Jeruzalém do výše, aby se mohl stát středem křesťanského světa, aby už jím nebyl Řím.

- Přetlumočíte dětem taktně tuto základní náladu prvních křižáků
- to bude důležité.

Byly to veliké úkoly, které si ukládali křižáci, a veliké byly i úkoly, které křižákům postupně vyvstávaly z poměrů samých. A lidé byli postupně příliš malí, než aby unesli vědomí, že jsou na ně tyto úkoly naloženy, a aby tím neutrpěli škodu.

Tak se stalo, že mezi křižáky propukla postupně uprostřed nejprudších bojů morální bezuzdnost a zpustlost.

Vezměte si nějakou příručku, abyste do tohoto všeobecného sledu událostí mohli zasadit jako ilustraci jednotlivé skutečnosti. Zpozorujete, že když ty věci dnes takto seskupuji, opravdu nelíčím tendenčně. A také nadále se budu pokoušet líčit čistě kulturněhistoricky, co se v Evropě událo od 11. do 17. století.

Zkusme si představit - je to samozřejmě hypotéza, ale někdy si můžeme ujasnit chod dějin právě pomocí hypotéz -, že Frankové by byli dobyli Sýrie a že by byli v Sýrii zavedli franckou nadvládu, že by se byli dohodli s Řeky, že by jim byli ponechali prostor a přenechali jim vládu více v přední části Malé Asie. Pak by se byly naplnily dávné tradice Řeků a severní Afrika by se byla stala řeckou. Byla by se vytvořila protiváha proti tomu, co se stalo později. Řekové by měli nadvládu nad severní Afrikou, Frankové nad Sýrií. Tak by se nebyli

dostali všichni mezi sebou do rozporů a nebyli by tak ztratili tuto nadvládu. Tím by se bylo zabráněno tomu, že právě nejhorší asijské národy, Mongolové, mamlúci a turečtí Osmané vpadli do těchto oblastí. Tím, že křižáci podlehli nemorálnosti, a tím, že nakonec nezvládli své úkoly, došlo k tomu, že Mongolové, mamlúci a Osmané se rozšířili právě do těchto území, která se křižáci pokoušeli přiblížit evropským tradicím. A tak vidíme, jak po velkém nadšení, které zachvátilo národy široko a daleko a vedlo ke křižáckým válkám, přichází protiúder z druhé strany: vpád moslimsko-mongolský, který nastoluje vojenské despotie a tím zůstává nadlouho hrůzou pro Evropu a temným stínem období křižových tažení.

Vidíte, když budete líčit takové věci, k čemuž si z příruček opatříte potřebné obrazy, probudíte v dětech samých obrazy o kulturním vývoji, a ty budou něčím trvalým. A to, že děti získají obrazy, to je to, co je důležité. Obrazy získají v první řadě názorným líčením. Dospějete-li potom k tomu, že jim poskytnete do jisté míry závažná malířská zpodobení událostí z této doby také jakožto umělecká díla, bude jistě v pořádku, že mluvené slovo podepřete ještě něčím takovým.

Ujasnili jste tedy dětem nejprve to, co se událo v křižáckých válkách. A dovedli jste děti k tomu, že o tom přijaly do duše obrazy. Teď bude dobře, když k temnému stínovému obrazu mongolsko-mohamedánské hrůzy připojíte doplňující opačný obraz, to dobré, co se tehdy vyvinulo.

Vykreslete názorně, jak poutníci, kteří táhli na východ, se seznámili ještě s docela jinými, s mnoha novými věcmi. V Evropě bylo tehdy zemědělství ještě velmi daleko pozadu. V Orientě bylo už možné se seznámit se značně lepším obhospodařováním pozemků. Poutníci, kteří přišli do Orientu a pak se zase vrátili do Evropy - mnoho se jich přece ještě vrátilo -, ti si přinesli rozvinutou znalost zemědělského podnikání, a skutečně nastal rozmach zemědělské produkce. Za ten v Evropě vděčíme zkušenostem, které si do Evropy přinesli tito poutníci.

Tak názorně, aby to dítě doslova vidělo před sebou, vylíčíte, jak pšenice a žito rostly hůř před křižáckými válkami, jak byly řidší, nižší, s méně plnými klasy, a jak po křižáckých válkách byly klasy plnější - to všechno v obrazech! Pak vylíčíte, jak se poutníci také opravdu seznámili s vymoženostmi průmyslového rázu, jaké se tehdy vyskytovaly v Orientě, ale jaké Evropa tehdy ještě neznala: Západ byl značně pozadu za Východem. Ze se potom tak krásně rozvinula průmyslová činnost v italských městech, také v městech ležících daleko na sever, to bylo zásluhou křižových výprav. A také k rozvoji umění tyto výpravy přispěly. Můžete tedy vyvolat i obrazy o pokroku duchovní kultury v této době.

Ale do svého líčení můžete také zahrnout to, že dětem řeknete: „Vidíte, děti, tehdy se Evropané poprvé seznámili s Řeky, ti odpadli od Říma už v prvním tisíciletí, ale zůstali křesťany. Ve všech západních končinách lidé věřili, že není vůbec možné být křesťanem, aniž by člověk vzhlížel k papeži jako nejvyšší hlavě církve.“ Teď dětem objasněte, jak křižáci zjistili, že svému velkému překvapení a poučení, že jsou na světě i křesťané, kteří neuznávají římského papeže. Toto odpoutání duchovní stránky křesťanství od světské církevní instituce, to bylo tehdy něco úplně nového. To dětem objasněte.

Potom ale i to, že mezi muslimy, kteří jinak byli málo potěšitelnými občany Země, byli přece také ušlechtilí, štedří, stateční lidé. Tak poutníci poznali lidi, kteří byli dokonce s to být stateční a štedří, aniž byli křesťany. Člověk tedy mohl být dokonce dobrý a statečný, i když nebyl křesťanem! To bylo veliké poučení, které tehdejší lidem v Evropě přinesli křižáci při svém návratu do Evropy.

Křižáci si toho tedy vydobyli v Orientě velmi mnoho, co potom pro duchovní kulturu přinesli do Evropy.

Dětem objasníte: „Podívejte, Evropané by neměli ani takovou bavlněnou látku jako je kartoun, dokonce by pro ni ani neměli slovo. Neměli by mušelín, i to je orientální slovo. Nemohli by se uvelebit na pohovku, protože tu i s jejím dříve oblíbeným názvem ‚sofa‘ přivezli teprve křižáci. Neznali dříve ani žádnou matraci, i matrace je slovo dovezené z Orientu. I bazar sem patří, což ihned poukazuje na úplně jiný, orientální přístup k veřejnému vystavování výrobků, ten vede k vystavování a nabízení ve velkém. Bazary pořádali orientálci na základě svého smýšlení ve značné rozmanitosti. V Evropě se dříve nevyskytovalo nic podobného, až do doby, kdy Evropané podnikli ty své křížové výpravy. Dokonce ani slovo magazin není evropského původu, třebaže tak úzce souvisí s obchodováním a podobnými věcmi. Tomuto způsobu používání magazinů, tedy skladišť, vzhledem k obsáhlosti obchodu, tomu se Evropané naučili až od orientálců. Snadno si představíme,“ řekneme dětem, „jak omezený byl život v Evropě, když ani nepotřebovali skladiště! I slovo arzenál sem patří. Ale víte, Evropané se naučili od orientálců ještě něčemu jinému, to si s sebou přinesli se slovem „tarif“. Placení daní, o tom věděly evropské národy až do 13. století velmi málo. Ale platit daně podle určitého tarifu, všelijaké dávky, to se v Evropě začalo zavádět, až když se s tím křižáci seznámili u orientálců.“

Vidíte tedy, že se toho v Evropě mnoho, mnoho změnilo vlivem křížáckých válek. Z toho, co chtěli křižáci, se toho mnoho nesplnilo. Ale tím, co křižáci poznali v Orientě, se uskutečnilo mnoho jiného, co Evropě dalo jinou podobu. To všechno se potom ještě spojilo s pohledem na uspořádání orientálních států, protože organizovaná státní moc se v Orientě vyvinula už mnohem dříve než v Evropě. Správní útvary byly v Evropě před křížáckými válkami mnohem volnější než po nich. Že se potom spojovala rozsáhlá území podle státních hledisek, k tomu došlo konečně také teprve vlivem křížáckých válek.

Přítom ovšem můžeme děti také seznámit - předpokládám stále, že děti mají to stáří, které jsem naznačil - s něčím dalším: „Podívejte, děti, z dějepisného vyprávění jste se už dříve dozvěděli, že Římané kdysi rozšířili své panství. Tehdy, když na počátku křesťanského letopočtu Římané rozšířili své panství, stalo se z Evropy území velmi chudé, stále chudší. Jak to, že došlo k takovému zchudnutí? Lidé museli své peníze odvádět jiným. (Teď střední Evropa zchudne zase nanovo, protože musí své peníze odvádět jiným!) Tehdy museli Evropané odvádět své peníze Asiatům. Spousta jejich peněz putovala za hranice Římské říše. Tak se stalo, že se stále více rozmáhala naturální hospodářství. To je něco, co by se mohlo zase stát⁸⁾, ať je to sebesmutnější, pokud se lidé nevezchopí a nezačnou se zajímat o ducha. Ovšem právě v této chudobě se rozvíjel asketický duch oddanosti, který vedl ke křížáckým válkám.

Pak se ale Evropané prostřednictvím těchto válek seznámili tam v Asii s nejrůznějšími novotami, s průmyslovou výrobou, se zemědělstvím. Díky tomu byli zase s to produkovat věci, které jim Asiaté mohli odkoupit. Peníze začaly zase putovat zpátky. Evropa začala

8) Psal se rok 1919, po Německem prohrané 1. světové válce.

zase bohatnout - právě během křížáckých válek. K tomu obohacení docházelo tím, že Evropa zvyšovala svou vlastní produkci. To je další důsledek. Křížové výpravy znamenají opravdové stěhování národů do Asie. Do Evropy se zase vracely jistě dovednosti. Jenom díky těmto dovednostem mohla Florencie rozkvést a stát se tím, čím později byla. Jenom díky těmto dovednostem se mohly rozvíjet osobnosti jako Dante a jiní.

Vidíte, bylo by třeba, aby dějepisné líčení bylo prostoupeno takovýmihle impulzy. Když se dnes říká, že by se měly více pěstovat dějiny kultury, tedy si lidé myslí, že musí líčit co možná suše, jak vždycky jedno vyplynulo z druhého. Dějiny by se ale už i na těchto nižších školních stupních měly podávat tak, aby je bylo možné spoluprožívat, aby při nich vystávaly obrazy, aby příslušná doba skutečně znova ožila. Aby ožila ta chudá Evropa, pokrytá jenom řídké porostlými poli, kde nebyla města, kde lidé si pěstovali své zemědělství, jenomže to bylo skromňoučké. Ale jak se z této chudé Evropy rodí nadšení pro křížácké války. Jak potom lidé přece jenom nestačí na svůj úkol, jak se dostávají do sporů, jak se šíří nemravnost, jak se potom dostávají do sporů v samotné Evropě. Jak ty výpravy nebyly s to dosáhnout právě toho, oč se jimi usilovalo, nýbrž naopak, jak se připravila půda moslimům. Jak se ale obyvatelé Evropy v Orientě mnohemu přiučili, jak vznikají města, kvetoucí města, a v nich bohatá duchovní kultura. Ale jak se i zemědělství pozvedá, jak pole začínají přinášet větší úrodu, jak rozkvétá průmysl, jak se pozvedá i duchovní kultura.

To všechno se pokuste postavit před děti v názorných obrazech a objasnit jim, jak lidé se před křížovými výpravami nemohli natáhnout na pohovku, jak se v rodinách ještě nemohlo uplatňovat malo- měšťáctví na pohovkách v bohatě zařízených pokojích. Pokuste se vykreslit názorně tyto dějiny, tím dáte dětem dějiny pravdivější. Ukažte, jak Evropa zchudla tak, že se šířilo naturální hospodářství, a jak zase zbohatla tím, čemu se lidé naučili. Tak se stane dějepis něčím živým.

Lidé se dnes často ptají: Co bychom měli číst? Které podání dějin je nejlepší? - Odpověď je vždycky jenom jediná: Nakonec je každé to podání nejlepší a každé nejhorší, celkem vzato je jedno, kterého autora dějin si vezmete k ruce. Nečtěte v řádkách, nýbrž mezi řádky. Pokuste se získat tušící inspiraci, abyste seznali skutečný průběh dějů. Pokuste se opatřit si cit pro to, co to je dějepisné líčení. Podle způsobu, jak kdo líčí, poznáte, který dějepisný autor pronikl do skutečnosti, který ne.

Budete číst to nebo ono u *Ranka*. Když prostoupíte svou četbu Rankových dějin tím, co tady v sobě ožívujeme z ducha skutečnosti, řeknete: Ranke je náramně pilný, ale líčí charakterly tak, že to jsou jenom stíny. Všude byste mohli rukama hmatnout skrz ně, nejsou z masa a krve. A můžete si říct: Vždyť já nechci mít dějiny jenom jako stínohru.

Jeden z účastníků kurzu radí použít Lamprechta.

Rudolf Steiner. Jenomže tady můžete mít zase pocit, že *Lamprecht* líčí kulturní dějiny, - nikoli lidi, nýbrž nalakované figurky z kartonu, papundeklové figurky, jenomže je natírá co nejsytějšími barevnými odstíny. Nejsou to lidé, vypadají jako tělesní lidé, ale jsou to jenom nalakované figurky z papundeklu. Tady nakonec uznáme, že Treitschke je možná tendenční, ale Treitschkovy osobnosti, ty přece jenom stojí pevně na nohou! Treitschke přece jenom staví lidi pevně na nohy, a mají maso a krev. Nejsou z papundeklu jako u Lamprechta, a nejsou to pouhé stínové postavy jako u Ranka. Bohužel máme od Treitschka jenom dějiny 19. století.

Chcete-li si osvojit cit pro skutečně dobré historické podání a pro ducha historického vyprávění, čtěte Tacita. Když budete číst Tacita, tak bude všechno do posledního slova

dočista živé. Pak před vámi vyvstane doba a lidé a skupiny lidí, které Tacitus líčí, ti všichni vyvstanou, když to všechno necháte působit na svůj smysl pro skutečnost, před vámi jako sám život! Na základě toho se pokuste přijít na to, jak je možné se vžít i do jiného líčení.

Knihy docela zastaralé už asi přece jenom nemůžeme číst, jinak by náš ohnivý *Rotteck* byl pořád ještě velice dobrý. Ale je zastaralý, nejen pokud jde o fakta, ale i myšlením. Protože jeho evangeliem je tehdejší badenská ústava a liberalismus, a promítá je už do perského a egyptského a řeckého života. Ale všechno ohnivě, takže by si člověk přál, aby se i v naší době vyskytovalo hodně takových dějepisců, jako byl *Rotteck*.

Když se tedy pokusíte číst obvyklá podání dějin, a když si dáte potřebnou práci, abyste svou pozornost zaostřili na to, co tam často padá pod stůl, získáte to, co vám umožní postavit před děti živé obrazy dějinného vývoje od 11. do 17. století. A sami zase necháte padnout pod stůl mnoho z toho, co se tam vypráví o Fridrichu Barbarosovi, o Richardu Lvím srdci, o Fridrichu II. Leccos z toho je, pravda, zajímavé, ale pro skutečné poznání dějin to není nijak zvlášť důležité. Mnohem důležitější je předat dětem velké dějinné impulzy.

Teď přejdeme k našemu úkolu: jak bychom si počínali se třídou, v níž někteří žáci nebo žákyně začnou přehnaně horovat pro učitele nebo učitelku.

Opravdu nebezpečné případy zamilovanosti vlastně přece jenom začínají teprve s dvanáctým až čtrnáctým rokem. Co v těchto věcech přesahuje až za školní věk, to je potom už těžký případ. Předtím je u takových záležitostí obzvlášť důležité, aby učitel nebral všechno ukrutně vážně, a aby věděl, že mnohé z toho nepochybně zase přejde.

Následuje rozprava, v níž se řada účastníků vyjadřuje k danému tématu.

Rudolf Steiner. Veřejné zostuzení před třídou bych považoval za velice dvojsečný meč, protože jeho vliv přetrvává příliš dlouho a vytrhuje žáka ze třídy. Velmi těžko se zase obnoví vztah takových dětí, které jsme postavili na pranýř, k ostatní třídě. Obyčejně to pak přece jen vede k tomu, že děti dosáhnou toho, že je rodiče vezmou ze školy.

F. se zmiňuje mezi jiným, co by učitel mohl dělat, také o modlitbě.

Rudolf Steiner: Velmi správně!

E: Je třeba s dotyčným dítětem promluvit a odvést náklonnost jiným směrem.

Rudolf Steiner (shrnuje): Ty zásady jsou správné, odvést schopnost nadšení, odvést oddanost jinam. Jenomže v tom mnoho nedosáhnete, budete-li se s dětmi mnoho bavit, protože to by bylo něco, co by se jim docela dobře hodilo. A protože to jejich horování spočívá mnohem více v citech a také ve vášních, ne v představě, bude neobyčejně těžké účinně čelit takové vášni, když jí budete vycházet vstříc častějším setkáváním.

Je správné, že takové blouznivé zamilování vzchází z nadšení a z oddanosti, které se vydaly nesprávným směrem. U nadaných dětí půjde spíše o schopnost nadšení, u slabých, méně nadaných, o vlohu k oddanosti.

Ta věc není sama o sobě tak důležitá, ale důležitou se stává tím, že má důsledky pro účast na vyučování, protože děti se méně učí, když tímto způsobem blouzní. Pokud u dětí propukne všeobecné horování pro některého učitele, není to tak tuze zlé, to dlouho nevydrží. To velmi rychle přejde. Ve třídě se objeví představy, které se pak nesplní. To vede ke zklamání, a tím se to léčí samo. Tady může také být docela na místě nějaké humorné vyprávění před celou třídou. Nebezpečné je to teprve, když takto začnou horovat skupinky.

Bylo třeba promyslet celou tu věc, protože může hrát jistou úlohu ve školní praxi. To blouznění není samo zrovna to nejhorší, ale takové nezdravé zamilování oslabuje. Děti tím začínají být nedbalé a netečné. Může se i u dětí jednat za určitých okolností o povážlivé stavy slabosti.

Je to případ na ostří nože, protože při určitých opatřeních se ta věc pak může zvrátit v opak, v nenávisť.

Také bude velmi dobré, řeknete-li: Jsi nějaká rozpálená, běž na pět minut ven - a tak dále. Vůbec půjde o to, abyste v takovém případě individualizovali, nejenom u dětí, ale i v přístupu. Je třeba zužitkovat, u čeho si můžete zdravým myšlením slibovat, že to pomůže. Jenom o jedno byste měli pečlivě usilovat: aby ty horující děti nemohly mít pocit, že jste něco z jejich náklonnosti zpozorovali. Měli byste vyvinout přímo jakési umění, jak u nich budit přesvědčení, že nepozorujete vůbec nic. 1 u těch opatření, která podniknete, by dítě mělo mít představu, že tu věc děláte tak jako tak.

Dejme tomu, že nějaký počet dětí začne projevovat blouznivou náklonnost k učiteli, který má sám doma čtyři, pět, šest dětí. Takový učitel má přece nejjednodušší prostředek: vyzve ty zamilované děti třeba na procházku, a vezme s sebou vlastní děti. Už toto bude velmi dobrá pomoc. Ale ty děti by neměly pozorovat ani trochu, že je vyzval z toho důvodu. Takových konkrétních možností je třeba využít. To, oč půjde v takovém případě, bude, abyste si jenom sami počínali naprosto korektně a nepřistupovali k dětem, které jsou postiženy tím horováním, jinak než k těm druhým. Dbát úzkostlivě na to, abyste si počínali korektně. Taková zamilovanost se vás nesmí dotknout, pak za nějaký čas přejde!

Na pováženou zůstane pouze to, že namísto zamilovanosti nastoupí jistá antipatie. Můžeme ji oslabit, když na sobě nedáme vůbec nic znát. Nic jim nedáme znát o tom, že něco pozorujeme, pak ani ta nenávisť nebude tak velká, jako když je budeme napomínat, příliš mnoho napomínat, nebo je zostudíme před třídou. Můžeme vyprávět krátký příběh, který tu věc zesměšní. Ale musí to proběhnout tak, že se bude zdát, jako že ten příběh vypravujeme tak jako tak. Tomu důsledku, že dodatečně vznikne jistá antipatie, neujdeme. Když budeme s těmi dětmi pracovat po léta, dokážeme si znova získat normální sympatii.

Také nemůžeme zabránit tomu jinému důsledku, že děti, když to blouznění nabude povážlivé formy, budou poněkud zeslabeny. Musíme jim dodatečně napomoci k tomu, aby takovou slabost zase překonaly. To bude ještě tak nejlepší terapie, jaké můžeme použít. Všechny ostatní prostředky: Jdi na pět minut za dveře, procházka a tak dále - se dají použít, ale v každém případě musíme vždycky zaujmout stanovisko zdravého ignorování. Dítě bude poněkud oslabeno, pak mu dodatečně láskyplně pomáhat, to je to, co může dělat sám učitel. Pokud by ta věc nabývala hodně povážlivé formy, pak učitel, protože je sám objektem, nebude moci mnoho dělat, pak by už bylo třeba přibrat na pomoc jiné rádce.

Úloha spíše didaktického, méně snad výchovného obsahu. Srovnejte si všichni v hlavě toto: že prožijete u několika dětí ve své třídě, že tato skupina nedokáže v některém směru udržet dobře krok s ostatními, například v počtech, v jazycích, v přírodopise, tělocviku nebo eurytmii. Jak byste se pokusili čelit takové kalamitě zvláštním přístupem k lidským schopnostem, jestliže k tomu dojde v raném školním věku? Jak byste tomu napomohli i prostřednictvím ostatních předmětů?